

Јаков Радишић*

УГОВОР О ИЗРАДИ И УГРАЂИВАЊУ ЗУБНЕ ПРОТЕЗЕ

Уговор о изради и уграђивању зубне протезе веома је чест у свакодневном животу, али судска пракса и правна теорија неких европских земаља имају поједино различите ставове о његовој правној природи. Писац овог рада излаже детаљно те ставове и налази у њима идеје које сматра прихватљивим и са становишта југословенског права. Сем тога, говори о садржини уговора о изради и уграђивању зубних протеза, о појму и врстама зубних протеза и о њиховој терапијској вредности.

Кључне речи: *Зубна протеза. – Уговор о делу. – Мане ствари. – Одговорност.*

А. УВОД

1. Међу најчешће болести које погађају савременог човека спадају, засигурно, и обољења стоматогнатог система. Она немилосрдно пустоше по човековој усној дупљи, расклимавају и уништавају његове природне зубе. Крезубост и безубост постале су неизбежна судбина огромне већине људи, и то не само у старијим годинама живота него и у млађем животном добу. Делимични или потпуни губитак природних зуба изискује њихову замену вештачким зубима, у облику протеза. Уграђивање зубних протеза представља неминовност јер су зуби орган за гризење и жвакање хране, а храна је услов живота.

2. Своју потребу за зубном протезом људи задовољавају склапајући са стоматологом уговор о изради и постављању зубне протезе. Услуга на коју се стоматолог тим уговором обавезује паци-

* Др Јаков Радишић, редовни професор Правног факултета у Крагујевцу, у пензији.

јенту има своје особености и није је лако обухватити класичним правним категоријама. Међутим, пракса је наметнула неизбежну потребу да се утврди правна природа уговора који међусобно закључују стоматолог и пацијент који жели да се лечи помоћу зубне протезе. Јер од природе тог уговора зависи одговор на питање шта бива у случају кад се испостави да уграђена зубна протеза не функционише како треба. Тачније, има ли стоматолог тада право на накнаду за свој труд и како решити проблем пацијентовог обештећења? Судска пракса и правна теорија неких европских земаља показале су да се правна веза између стоматолога и пацијента о којој је овде реч може ценити веома различито. То њихово искуство могло би, у извесној мери, бити од користи и југословенским правницима, па ћемо га зато у овом раду подробно изложити.

3. Међутим, проблем правне квалификације уговора о изрази и уграђивању зубне протезе није могуће решити без претходног сагледавања његове садржине, тј. оних мера које је стоматолог дужан да предузме. Правнику као медицинском лаику те мере нису довољно познате, па их је зато потребно донекле разјаснити. Сем тога, ваља најпре дати кратко објашњење појма зубне протезе и њене терапијске вредности. Сва та питања изискују мању или већу обраду да би се схватио прави смисао и значај уговора о коме је овде реч.

Б. ПОЈАМ И ВРСТЕ ЗУБНИХ ПРОТЕЗА

1. Протезе уопште представљају нараву која служи човеку као замена за изгубљени део тела, као што су, на пример, дрвене ноге, вештачки зуби и др.¹ Зубна протеза надокнађује нестале природне зубе. Под тим појмом у ширем смислу подразумевају се зубне круне, мостови, делимичне и потпуне или тоталне зубне протезе.² Тотална зубна протеза замењује све изгубљене зубе и припадајућа ткива једне или обеју вилица, док делимична или парцијална протеза замењује један или више зуба и њихова околна ткива.³ Парцијалне протезе могу бити мобилне (покретне) или фиксне (непокретне). Мобилну протезу пацијент може сам стављати и водити из уста ради одржавања хигијене усне дупље и саме протезе.⁴ Насупрот томе, фиксна протеза је непокретна јер је

1 Радомир Алексић, *Речник сѝраних речи и израза* (Београд, 1978), стр. 610.

2 *Сѝолошко-лошко лексикон* (главни уредник Владимир Лаптев), Загреб, 1990, стр. 331.

3 *Исѝо*.

4 Бранислав Бабић, *Клиничка ѝроѝеѝика, ѝарѝијална ѝроѝеза* (Горњи Милановац, 1990), стр. 20.

цементом неодвојиво везана за природне зубе, њихове коренове или имплантате.⁵

2. Вештачка круна зуба чини најмању протетску јединицу. То је навлака на зубу од метала или акрилата, односно порцулана. Њоме се лече зуби чије су природне круне, услед каријеса или несрећног случаја, разорене у толикој мери да је њихова трајна обнова путем пуњења постала немогућа.⁶ Док мост подразумева фиксну замену једног или више зуба, којој као носачи служе природни зуби или њихови коренови на које је фиксирана круницама, тј. додацима природном зубу од алопластичног материјала.⁷

В. ЗУБНА ПРОТЕЗА КАО ТЕРАПИЈСКО СРЕДСТВО

1. Делимичан или потпун губитак зуба медицина поима као стање болести, као „трауматско искуство и одређену инвалидност“.⁸ Болест се може испољавати у тешким функционалним оштећењима и у смањеној естетској вредности човека.⁹ То важи нарочито за безубе пацијенте, који су због тога хендикепиране личности. Они не могу да жваћу, лоше се хране, пате од дигестивних поремећаја, лоше говоре, њихов изглед је наружен, а однос са околином потпуно је измењен. То су све симптоми губитка природних зуба и њихових потпорних ткива.¹⁰

2. Терапија крезубих и безубих пацијената могућа је помоћу зубних протеза. Њима се врши замена једног, два или више зуба, или чак свих зуба једне или обеју вилица. Протеза омогућује анатомско-функционалну рехабилитацију јер меру инвалидности своди на минимум, те тако битно побољшава квалитет живљења.¹¹ Особито је велика улога тоталних протеза, јер оне не само што надокнађују све изгубљене зубе и масу потпорних ткива несталих услед процеса ресорпције, него реконструишу и изворне односе у пределу вилице, подупиру околна мека ткива која су изгубила своју природну потпору и успостављају функцију жвакања.¹² Поред

5 *Стоматолошки лексикон*, стр. 331.

6 Körber, *Zahnärztliche Prothetik*, 3. Auflage (1985), стр. 190. Наведено према: Angela Könnig, „Zur Rechtsnatur des Zahnarztvertrages“, *Versicherungsrecht*, бр. 7/1989, стр. 224.

7 *Стоматолошки лексикон*, стр. 272 и 273.

8 М. Крстић, А. Петровић, Д. Станишић-Синобад, З. Стошић, *Стоматолошка пракса, протеза, ортопедска протеза* (Горњи Милановац, 1991), стр. 21.

9 Данило Брановачки и Будимир Соколовић, *Ортопедска зубна протеза* (Ниш, 1980), стр. 7.

10 Видети дело наведено у фусноти број 1.

11 *Исто*, стр. 21.

12 *Исто*, стр. 13.

функције жвакања, протезама се обнавља и говорна функција, која је код безубих пацијената увек, мање или више, поремећена.¹³ Напоследку, треба истаћи и *црвенојивно* деловање зубних протеза, јер су оне у стању да очувају преостала ткива и преостале функције.¹⁴ Према томе, замена природних зуба вештачким нема само за циљ да се попуни безуби простор; једном речју, зубна протеза има терапијску улогу.

Г. САДРЖИНА УГОВОРА О ИЗРАДИ И УГРАЂИВАЊУ ЗУБНЕ ПРОТЕЗЕ

І. Одређивање садржине уговора

Пацијент и стоматолог закључују међусобно уговор о изради и уграђивању зубне протезе. Садржину тог уговора, као и сваког другог, чине обавезе његових страна, али битно обележје дају му обавезе стоматолога. Тим уговором стоматолог се обавезује да учини све што је уобичајено и потребно како би пацијент губитак својих природних зуба надокнадио вештачким зубима. Шта је то уобичајено и потребно не одређује се према правним него према медицинским мерилима. Говорећи апстрактно, рекли бисмо да стоматолог дугује све оне радње које налажу важећа правила његове струке. Будући да чине стандард професије, те радње постају садржина уговора и без изричитог споразума. Њих је стоматолог дужан да изврши са повећаном пажњом, тј. са пажњом доброг стручњака.¹⁵ Од тих радњи одлучујуће зависи правна квалификација овог уговора, па ћемо их зато укратко изложити.

ІІ. Обавезе стоматолога

а) Обавеза да постави индикацију за зубну протезу

1. Пре него што пацијенту предложи уграђивање зубне протезе, стоматолог је дужан да постави дијагнозу и одговарајућу индикацију. Јер индикација је разлог који изискује или налаже уграђивање зубне протезе као целисходне медицинске мере коју је пацијент у стању да поднесе.¹⁶ Уграђивање протезе је индиковано у случају кад недостају један или више зуба или кад су они сломљени, односно покварени тако да се више не могу поправити. Самим тим већ је оштећена функционална способност органа за жвакање или прети опасност да до оштећења дође.

¹³ Брановачки и Соколовић, *истито*, стр. 10.

¹⁴ Дело наведено у фусноти број 8; стр. 14.

¹⁵ То налаже члан 18, став 3 Закона о облигационим односима.

¹⁶ Упоредити Wilhelm Uhlenbruck, у: Laufs/Uhlenbruck, *Handbuch des Arztrechts* (München, 1992), стр. 312, маргинални број 1–3.

2. Приликом постављања индикације, стоматолог треба да се руководи искључиво својом стручном проценом; не сме се поводити за пацијентовом неоснованом жељом да му угради протезу, нити без провере прихватити дијагнозу коју је пацијент сам себи поставио. Стоматолог одговара ако је индикацију за уграђивање протезе утврдио погрешно зато што се ослонио на пацијентово мишљење. Ваља увек имати на уму правило по коме уграђивање зубне протезе које није стварно индиковано, без обзира на пристанак пацијента, остаје без правне важности, и повлачи одговорност због телесне повреде.

3. Индикација за зубну протезу треба да произиђе из клиничког прегледа пацијента, који обухвата више различитих ствари: 1) анамнезу; 2) клинички преглед преосталих зуба; 3) радиографски преглед зуба и безубих предела вилице; 4) преглед оралне слузокоже; 5) анализу међувилних односа, оклузалних односа и међусобног односа гребенова.¹⁷ На основу анамнезе стоматолог долази до сазнања о општем стању пацијентовог здравља и о интерним обољењима која су од значаја за протетски третман.¹⁸

б) Обавеза да пацијента обавести

Стоматолог је дужан да о својим налазима обавести пацијента и да му разјасни потребу за уграђивањем протезе на конкретном случају. Обавештење треба да обухвати све врсте протеза које долазе у обзир, њихову функционалност, трајност и продајну цену. Стоматолог је посебно дужан да приликом предлагања врсте и опсега замене природних зуба вештачким води рачуна о анатомским, патолошким и хигијенским датостима органа за жвакање конкретног пацијента, укључујући и његове физичке особине.¹⁹ Сем тога, пацијент треба да буде обавештен и о тзв. *прејпроиеттској припреми* коју ваља обавити у његовом случају. Сва та обавештења морају се дати пацијенту на њему разумљив начин и по сопственој иницијативи, не чекајући на одговарајућа питања. Али, ако пацијент жели додатну информацију, стоматолог је дужан да му је пружи. Јер пацијент има право да зна стварно стање болести своје усне дупље и органа за жвакање, како се то стање даде поправити, и шта у том смислу од стоматолога може очекивати. Само под тим условима његов пристанак на уграђивање зубне протезе може се сматрати пуноважним.

¹⁷ Бабић, *исто*, стр. 151.

¹⁸ *Исти*.

¹⁹ О томе видети тачку 6 „Смерница Савезне комисије немачких зубних лекара и служби за социјално осигурање, за случај болести које се тичу сврсисходног и економичног социјалног збрињавања заменом за зуб и зубном круном”, објављених у: Oechmann/Georg, *Die zivilrechtliche Haftung des Zaharztes* (Düsseldorf, 1989), стр. 215.

в) Обавеза да изврши претходну припрему

Пошто пацијента обавести о дијагнози и индикацији за зубну протезу и пошто се пацијент сагласи са свим предложеним мерама, стоматолог може приступити препротетској припреми. Она подразумева, пре свега, санацију усне дупље, тј. одређене хируршке захвате, конзервативну припрему, пародонтолошку припрему, и протетско-ортодонтску припрему.²⁰ Те радње треба да омогуће терапију крзубости помоћу протезе и да побољшају квалитет терапије.²¹

г) Обавеза да планира и начини зубну протезу

Планирање зубних протеза јесте превасходно задатак стоматолога, јер је он, долазећи у непосредан контакт са пацијентом, у стању да процени комплетну клиничку слику крзубости и поремећаја у орофацијалном систему, насталу губитком зуба.²² Међутим, израда зубних протеза не обавља се, по правилу, у стоматолошким ординацијама, оне и не располажу одговарајућим лабораторијама. Протезе најчешће израђују зубни техничари, по налогу стоматолога. У том случају стоматолог је дужан да провери квалитет израде протезе. При том мора водити рачуна да протеза буде начињена од материјала који је довољно клинички испитан и нешкодљив за пацијента, да може издржати хемијске и физикалне утицаје у устима и очекивана напрезања.²³ Стоматолог је искључиво пацијенту одговоран за израду зубне протезе, за њену функционалност и естетску исправност. Као једини уговорни партнер пацијентов, он одговара и за лица која раде по његовом налогу „на послу који је преузео да изврши, као да га је сам извршио“.²⁴ Између пацијента и зубног техничара не заснива се никакав правни однос, јер је техничар само „продужена рука“ стоматолога. Међутим, уговор између стоматолога и зубног техничара о изради зубне протезе производи извесно дејство и према пацијенту. То је видљиво из члана 612 Закона о облигационим односима, који каже: „За наплату својих потраживања од посленика његови сарадници могу се обратити непосредно наручиоцу и захтевати од њега да им исплати та потраживања на терет своте коју у том часу дугује посленику, ако су та потраживања призната.“

д) Обавеза да угради и преда зубну протезу

Готову зубну протезу стоматолог је дужан да испроба и подеси према устима пацијентовим, да је угради и присаједини целини стоматогнатог система одређеног пацијента. На крају следи

20 Опширније о томе видети: Бабић, *истио*, стр. 152.

21 *Истио*.

22 *Истио*, стр. 41.

23 Видети дело наведено у фусноти број 19; стр. 216.

24 Видети члан 610 и 611 Закона о облигационим односима.

предаја протезе пацијенту. Тиме се, међутим, не исцрпљују све обавезе стоматолога. Он је још дужан да пацијенту даде потребна упутства за употребу протезе, да обави накнадну контролу њене функционалности и да се увери да протеза не делује негативно на околно ткиво. То су све радње које спадају у чисто медицинску услугу, и стоматолог мора да их изврши *lege artis*.

III. Обавезе пацијента

а) Обавеза да плати накнаду за рад

Уговор о изради и уграђивању зубне протезе јесте, по правилу, обострано обавезујући и теретан. Пацијент се њиме обавезује на плаћање одређене накнаде стоматологу, чију висину утврђују саме стране уговорнице или јавноправни прописи о обавезним тарифама. Осим новца, награда се може састојати и у некој другој користи за стоматолога. Међутим, овај уговор може бити и добротин. И у том случају стоматолог је дужан да поступа у свему према правилима струке и пажљиво, јер квалитет заштите пацијентовог здравља не сме зависити од надокнаде.

б) Обавеза да сарађује са стоматологом

1. Пацијент је дужан да учини све како би омогућио стоматологу да израду и уграђивање зубне протезе обави како ваља. Кратко речено, он има *обавезу сарадње*. Пацијентова сарадња представља битан чинилац лечења помоћу зубне протезе, и она је значајна колико и тачна дијагноза и беспрекоран избор врсте протезе.²⁵ Без пацијентове сарадње стоматолог не би био у стању да обави никакав протетски рад. Сарадња се може очитовати у давању потребних обавештења о симптомима болести, у подвргавању одређеним стоматолошким захватима, у придржавању извесних правила исхране и у одржавању хигијене уста, као и у поштовању уговорених термина.

2. Пацијентова обавеза да сарађује са стоматологом темељи се на уговору који су они међусобно закључили. Међутим, није у питању правна обавеза чије се испуњење може изнудити преко суда; реч је о дужности у властитом интересу.²⁶ Ипак, кршење те дужности може имати значај кривице оштећеног или условити право стоматолога да захтева накнаду штете или да уговор раскине.

²⁵ Oexmann/Gcorg, *исцо*, стр. 138, маргинални број 408.

²⁶ Erwin Deutsch, *Medizinrecht*, 3. Auflage (Berlin, 1997), стр. 53–54, маргинални број 75.

Д. ПРАВНА ПРИРОДА УГОВОРА О ИЗРАДИ И УГРАЂИВАЊУ ЗУБНЕ ПРОТЕЗЕ

І. Општи поглед

1. У савременим грађанским законима не постоји ниједан тип уговора који је скројен специјално за однос лекар–пацијент. Уговори о пружању неких других услуга, као што су, на пример, заступничке, превозничке, посредничке и банкарске, одавно су нашли своје место у грађанским и трговинским законима, док је уговор о медицинским услугама све до данас остао правно нерегулисан. Чињени су само малобројни покушаји да се и тај уговор правно уреди. Тако је немачком Савезном министарству за право-суђе, још 1982. године, био поднет одговарајући предлог закона, али се све на томе и завршило.²⁷

2. Стога су правници принуђени да уговор о пружању медицинских услуга подводе под неки од већ постојећих именованих уговора, али се у том настојању међу њима испољавају значајне разлике. Француски правници уговор о лекарским услугама оцењују као уговор посебне врсте (*sui generis*).²⁸ По немачким,²⁹ аустријским³⁰ и грчким правницима³¹ ради се претежно о уговору о тзв. „слободној служби“, док швајцарски правници сматрају да је у питању уговор о налогу.³² Ова разлика условљена је тиме што по немачком и аустријском праву постоје два типа уговора о служби: један је уговор о раду, а други уговор о самосталној услужној делатности, каква је, на пример, делатност лекара и адвоката. Међутим, по швајцарском праву вршење самосталних услуга представља засебан тип уговора, па зато оно потпада под уговор о налогу. Тај се уговор уопштено дефинише као „уговорно стање о пренетим пословима и услугама“. Под њега се подводе сви „уговори о радном учинку који по закону нису подвргнути прописима ниједне посебне врсте уговора“³³, тј. ни уговора о служби ни уговора о делу.³⁴ Тако је дошло до формалне термилошке разлике

27 Тај предлог објављен је у: Deutsch, *Medizinrecht*, стр. 59–61.

28 Видети Erwin Deutsch и Michael Geigel, „Medizinischer Behandlungsvertrag“, у: *Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts*, Band II (Köln, 1981), стр. 1085.

29 Уместо свих видети Wilhelm Uhlenbruck, „Der Arztvertrag“, у: Laufs/Uhlenbruck, *Handbuch des Arztrechts* (München, 1992), стр. 227, маргинални број 10.

30 Koziol/Welser, *Grundriss des bürgerlichen Rechts*, Band I: *Allgemeiner Teil und Schuldrecht*, 8. Auflage (Wien, 1987), стр. 367.

31 N. S. Fotakis и други, у: *Medical Responsibility in Western Europe* (Heidelberg, New York, 1985), Greece, стр. 307.

32 Moritz Kuhn, „Die rechtliche Beziehungen zwischen Arzt und Patient“, у: Heinrich Honsell (редактор), *Handbuch des Arztrechts* (Zürich, 1994), стр. 22.

33 Члан 394 швајцарског Закона о облигацијама.

34 Karl Schroeder, *Probleme der zivilrechtlichen Haftung des freipraktizierenden Zahnarztes* (Zürich, 1982), стр. 24.

у односу на уговор о лечењу између немачког, аустријског и швајцарског права, док у материјалном погледу међу њима разлике нема.³⁵ Најпосле, са становишта југословенског права, уговор о лекарској услузи треба поимати као уговор о делу, у смислу члана 600 Закона о облигационим односима.³⁶

3. У већини случајева, предмет уговора о лекарским услугама није одређени резултат рада, него сâм рад. Тиме се лекар штити од претераних очекивања пацијентових. За лекара је, наиме, битно да уговором не прихвата гаранцију да ће пацијента излечити или његово здравље побољшати, нити да ће одређено стање здравља одржати или напредовање болести спречити; лекар се једино обавезује да ће потребне медицинске мере предузети у складу са правилима своје струке. Успех тих мера не зависи искључиво од вештине и пажње лекара, него и од физиолошких и психичких чинилаца на страни пацијентовој. Укратко, лекар има *обавезу средстава*, а не обавезу резултата.³⁷ Ипак, није искључено да уговор о лекарској услузи, у већој или мањој мери, има и другачији карактер, да се односи не само на рад него и на његов резултат. Стога ваља закључити да корист од апстрактног промишљања правне природе уговора о лекарским услугама не треба прецењивати, јер таква промишљања оцену сваког конкретног уговора те врсте не чини излишном. Уз све то ваља рећи да правну природу уговора о медицинским услугама стране уговорнице могу одредити и саме, и тада ће њихова воља бити једино меродавна.

4. Правна квалификација уговора о стоматолошким услугама поклапа се, великим делом, са изложеном квалификацијом уговора о лечењу уопште. Међутим, медицинска делатност стоматолога има извесних особености; она је више него делатности других лекара скопчана са техничким средствима и ручним радом, па стога подсећа на занатску радиност. То важи особито за протетски рад стоматолога. Зато је уговор о пружању стоматолошких услуга био предмет расправа и несугласица међу правницима у знатно већој мери неголи уговор о медицинским услугама друге врсте.

II. Различити ставови у иностраној судској пракси и правној теорији

а) *Узроци различитих ставова*

1. У неким европским земљама, за правну квалификацију уговора о изради и уграђивању зубне протезе велики значај има разграничење уговора о служби од уговора о делу. Такав је, на

35 Jost Gross, *Haftung für medizinische Behandlung im Privatrecht und im öffentlichen Recht der Schweiz* (Bern, 1987), стр. 32.

36 Тако и Слободан Перовић у: *Коментар Закона о облигационим односима* (главни редактор Слободан Перовић), Београд, 1995, II књига, члан 600, стр. 1080.

37 Uhlenbruck, *истио*.

пример, случај по немачком праву. Немачко право под уговором о служби подразумева сваки уговор којим се, уз накнаду, обећавају услуге ма које врсте. Оне се могу састојати у физичком или умном раду, при чему није нужно да тај рад претпоставља нарочито знање или умеће.³⁸ Али се прави разлика између уговора о служби који је усмерен на заснивање радног односа, тј. *уговора о делу*, и уговора о служби лица која раде *самостално*, која нису везана туђим упутствима и не подлежу туђој организацији посла. Ови други називају се уговори о „слободној служби“, и они су типолошки блиски уговорима о делу. Стога разликовање таквог уговора о служби и уговора о делу није увек лако.³⁹ Немачки Грађански законик уговором о делу означава уговор којим се неко обавезује да, уз надокнаду, изради одређену творевину. Предмет тог уговора може бити како израда или прерада неке ствари тако и неки други резултат који се постиже радом или услугом.⁴⁰ Из тога се даде закључити: у случају кад је предмет обавезе *рад или услуга као шаква*, тада је реч о уговору о служби; а кад је предмет обавезе *резултат који се радом постиже*, тада је у питању уговор о делу.⁴¹

2. Швајцарски Закон о облигацијама уговор о делу дефинише на исти начин као и немачки Грађански законик, али вршење самосталних услуга изван радног односа не подводи под уговор о служби него под уговор о налогу. Стога је за одређивање правне природе уговора о изради и уграђивању зубне протезе, са становишта швајцарског права, значајно разграничење уговора о налогу и уговора о делу.

3. Међутим, код медицинских услуга уопште, па и стоматолошких, разграничење уговора о служби, односно о налогу, од уговора о делу ствара нарочите тешкоће, јер се рад и његов резултат не даду потпуно разлучити. То је нарочито случај код протетског збрињавања пацијената, јер оно представља комплексну али јединствену услугу, која се састоји не само од чисто медицинских него и од занатских радова техничке природе. Због тога је дошло до различитих ставова немачких и швајцарских правника о правној природи уговора о изради и уграђивању зубне протезе. Једни га оцењују као уговор о служби, односно о налогу, други као уговор о делу, а трећи као мешовит уговор. Те различите ставове вреди подробније објаснити.

б) *Слика да је у питању уговор о делу*

1. Према ранијој правној пракси немачких судова, делатност зубног лекара која се тиче израде и уграђивања зубних протеза третирана је као и делатност умешног и искусног зубног техничара,

38 Karl Larenz, *Lehrbuch des Schuldrechts*, Band II, *Besonderer Teil*, 12. Auflage (München, 1981), стр. 250.

39 *Истио*, стр. 251.

40 Видети § 631 немачког Грађанског законика.

41 Larenz, *истио*.

тј. искључиво као ручни рад. Стога је важило схватање да уговор између пацијента и зубног лекара о таквом раду подлеже прописима уговора о делу, јер је реч о изради и испоруци незаменљиве ствари. Такво схватање дошло је официјелно до изражаја у једној пресуди немачког Reichsgericht-а од 11. IV 1919. године.⁴² Међутим, данас се на зубарско-протетички рад стоматолога гледа друкчије него на рад зубног техничара. Сматра се, наиме, да протетска делатност стоматолога није само ручна делатност, јер стоматолог који лечи зубном протезом мора најпре да изврши опсежну претпротетску припрему пацијента и да води рачуна о свим аспектима његовог телесног устројства.

2. Упркос томе, гледиште по коме је за лечење зубном протезом меродаван уговор о делу није се потпуно изгубило, него је само донекле модификовано. Поборници овог схватања сматрају да треба правити разлику између чисто медицинске делатности стоматолога (припрема вилице и усне дупље за уграђивање зубне протезе) и израде протезе. Обе те радње стоје у односу извесне зависности, јер прва чини, већином, нужну претпоставку друге. Чињеница да се радови који се тичу способности жвакања (тј. подешавање протезе према вилицама и шупљини уста) убрајају у лечење и потпадају под уговор о служби, не говори нипошто против тога да се код зубарско-протетичког третмана ради генерално о уговору о делу.⁴³ Прави предмет услуге код уговора јесте, наиме, *израда протезе* која треба да омогући поновну способност жвакања зубног низа. Из тога се изводи закључак да зубни лекар не дугује пацијенту једино медицинску делатност као такву, него управо резултат делатности. Пацијент очекује да му напokon буде уграђена протеза која одговара његовим устима и вилицама, да ће она функционисати како ваља, и да неће деловати накарадно. Очекивани стоматолошки учинак јесте, према томе, стварање стручно беспрекорног резултата рада. Тај резултат чини суштину уговора о изради и уграђивању зубне протезе, а не они медицински третмани који њему претходе. Успешно привођење крају тог резултата стоји код овог уговора у *првом плану* и даје му печат уговора о делу.⁴⁴ За разлику од осталих медицинских третмана, који потпадају под уговор о служби и код којих лекар не гарантује успех своје услуге, циљ овог уговора једнозначно је усмерен на израду одређене творевине. Зубни лекар обећава пацијенту израду протезе коју ће моћи да користи за редовно гризење и жвакање хране, па стога пацијент очекује од зубног лекара да тај циљ уговора и постигне.⁴⁵

42 Oechmann/Georg, *истио*, стр. 1 и 2, маргинални број 1 и 2.

43 Ово је становиште Врховног земаљског суда у Карлсруеу, исказано у његовој чувеној одлуци од 3. V 1967, која је опширно изложена у: Oechmann/Georg, *истио*, стр. 4, маргинални број 10.

44 *Истио*, стр. 4–5.

45 Став Земаљског суда у ХанOVERу, изражен у његовој одлуци од 19. III 1980; Oechmann/Georg, *истио*, стр. 5, маргинални број 11.

в) *Сјав да је у питању мешовити уговор*

1. За разлику од правника који сматрају да уговор о изради и уграђивању зубне протезе треба у целости подвести под уговор о делу, Савезни врховни суд Немачке стоји на становишту да је у питању *мешовити уговор*.⁴⁶ И овај суд раздваја чисто медицинску делатност зубног лекара од „техничке израде зубне протезе“, али држи да на те тако раздвојене делове треба применити различите правне прописе. По њему, „техничка израда зубне протезе“ нема карактер лечења јер за њу није толико битна примена сазнања медицинске науке, па стога и не спада у типично стоматолошки посао. Без обзира на то да ли протезу израђује стоматолог или зубни техничар, тај посао треба подвести под уговор о делу.⁴⁷ За такву правну квалификацију није од значаја ни чињеница да ли је реч о уговору који се односи и на конзервативно и на протетичко лечење зуба или само на замену сломљене протезе. Сви остали радови који су повезани са протетским збрињавањем пацијента, особито уграђивање протезе у пацијентова уста, спадају у лечење и представљају услуге „више врсте“ ако лекар покушава да њима предупреди настанак обољења којих се иначе треба бојати. Зубни лекар не гарантује успех већ само обећава лечење према правилима стоматолошке науке и струке.⁴⁸ Да ли ће лечење довести до очекиваног резултата – то не зависи једино од медицинске вештине стоматолога него и од посебне физичке и психичке конституције пацијента, на коју зубни лекар може да утиче само у ограниченој мери. Зато за чисто медицинске поступке стоматолога важе правила уговора о служби.⁴⁹ У крајњој линији, то значи да лечење помоћу зубне протезе потпада укупно под прописе уговора о служби; само се јемчење за техничку израду протезе управља по прописима уговора о делу, док за радове који су својствени стоматолошкој струци важе правна правила уговора о служби.⁵⁰ И швајцарски Савезни суд је, све до 1984. године, уговор о лечењу помоћу зубне протезе третирао као мешовит уговор који садржи елементе уговора о налогу и уговора о делу.⁵¹

2. Гледиште о мешовитом уговору изазива питање: које појединачне мере стоматолога треба убројити у „техничку израду протезе“, а које не треба. Пракса је показала да су и на то питање могући различити одговори. Тако је, на пример, Врховни земаљски суд у Келну у једном случају одлучио да о мањкавом нацрту про-

46 То становиште заузео је у често цитираној одлуци од 9. XII 1974, коју је опширно изложила A. Könnig, *истио*, стр. 225–226.

47 A. Könnig, *истио*, стр. 226.

48 *Истио*, стр. 225.

49 *Истио*, стр. 226.

50 *Истио*.

51 О томе видети Karl Schroeder, *наведено дело*, стр. 23 и 27; Kuhn, *истио*, стр.

тезе треба судити са становишта прописа који важе за уговор о служби.⁵² Већина судова и представници стоматолошке науке деле то мишљење. Они држе да планирање протезе и препротетска припрема уста, контрола рада зубног техничара и уграђивање протезе у уста пацијента спадају у медицинску услугу коју стоматолог треба да обави *lege artis*.⁵³ Међутим, неки правни писци сматрају да се нацрт плана протезе, који чини претпоставку за конструкцију протезе, мора убројити у техничку страну израде протезе, што повлачи примену правних правила својствених уговору о делу. У исту категорију требало би, по њима, сврстати и остале радње које следе после планирања протезе, све до њене коначне израде, укључујући и доцнију прераду.⁵⁴ Напослетку, извесни правници праве разлику између мобилних и фиксних протеза, па мисле да се техничка израда првих управља према уговору о делу, а других – према уговору о служби.⁵⁵

џ) *Сћава да је у њићвању уђовор о служби, односно о налођу*

1. У новијој судској пракси и правној теорији влада готово једнодушно схватање да зубарско-протетичке услуге стоматолога потпадају глобално под уговор о служби, односно о налогу, али да се међу тим услугама, у конкретном случају, могу наћи и елементи својствени уговору о делу. За правну квалификацију уговора о зубарско-протетичком третману одлучујући значај има *укућни карактер лекарске услуге*, док технички рад стоји у другом плану.⁵⁶ Зато уговор који има за предмет зубарско-протетички рад треба, узев у целини, ценити као уговор о служби.⁵⁷ Али, ако је реч о самосталној техничкој услузи без одговарајућег стоматолошког лечења, што је иначе редак случај, тада нема сумње да ваља применити прописе уговора о делу. Примена тих прописа може доћи у обзир и у случају кад се техничка услуга, као што је израда зубне протезе, даде правно одвојити од медицинске услуге. Међутим, у пракси такве одвојиве услуге готово и не бивају.⁵⁸

52 A. Könnig, *истио*, стр. 229.

53 Oehmman/Georg, *истио*, стр. 9, маргинални број 21.

54 A. Könnig, *истио*.

55 Gerd K. H. Fallschüssel, „Die Stellung der künstlichen Zahneinpflanzung im allgemeinen Arztrecht“, *Medizinrecht*, бр. 4/1985, стр. 148.

56 Uhlenbruck, *истио*, стр. 232, маргинални број 19; одлука Врховног земаљског суда у Келну од 24. XI 1993, *Medizinrecht*, бр. 5/1994, стр. 198.

57 *Истио*; Deutsch, *Medizinrecht*, стр. 30, маргинални број 39 и страна 144, маргинални број 221. Савезни суд Швајцарске, почев од 25. септембра 1984, заступа гледиште по коме уговор између пацијента и зубног лекара има карактер уговора о налогу, и то и у делу који се тиче техничких послова. Тиме је он изменио своју ранију праксу да је у питању мешовит уговор (Kuhn, *истио*, стр. 23).

58 Uhlenbruck, *истио*.

2. Међу поборницима овог схватања има и оних који протетске услуге стоматолога хоће у целости и у сваком случају да подведу под уговор о служби. Они мисле да са становишта правних прописа о стоматолошким услугама и са становишта медицинских научних сазнања, није основано да се зубарско-протетички рад цени према прописима уговора о делу ни у одломку који се тиче техничке израде протеза.⁵⁹ Сматрају да ни разлика између мобилних и фиксних протеза није од правног значаја. Јер обе те врсте протеза, иако су са техничког становишта различите, неодвојиви су део интегралног стоматолошког труда. Ни у припремној фази ни у фазу подешавања оне се не могу разграничити од праве стоматолошке лечеће делатности. Правници који „техничку израду протеза“ посебно издвајају не воде рачуна о научним сазнањима зубне медицине. Са становишта ове научне дисциплине, бесмислено је да се пука техничка израда протеза, у правном односу између стоматолога и пацијента, посматра одвојено.⁶⁰ Јер „техничка израда протезе“, ако се посматра сама за себе, потпуно је ништавна. Само претходни и накнадни стоматолошки третман, који се управља према индивидуалним особинама стоматогнатог пацијентовог система, у стању је да осигура поновно успостављање функционисања направе за жвакање.⁶¹ Протетика није само вештина замене природних зуба вештачким; она значи и осигурање даљег постојања преосталих зуба у зубном низу.⁶²

III. Практични значај различитих ставова

1. Правна квалификација уговора о изради и уграђивању зубне протезе има не само теоријски него и практични значај. Он долази до изражаја у случају кад се постави питање грађанске одговорности стоматолога због тога што зубна протеза не функционише како ваља. Ако се узме да је реч о уговору о делу, стоматолог би морао да одговара због материјалних недостатака зубне протезе, и то без обзира на кривицу.⁶³ Јер § 633, став 1 немачког Грађанског законика прописује: „Предузимач је дужан да дело начини тако да оно има обећана својства и да нема недостатке који његову вредност или способност за уобичајену, односно уговором предвиђену употребу поништавају или умањују.“ То значи да право стоматолога на награду настаје тек ако је протеза начињена и уграђена, и ако функционише како ваља. Стоматолог као предузимач ради, дакле, *на сојсџивени ризик* и гарантује за одређени резултат свог рада.

⁵⁹ Oechmann/Georg, *истџо*, стр. 11, маргинални број 28.

⁶⁰ *Истџо*.

⁶¹ *Истџо*, стр. 13, маргинални број 33.

⁶² *Истџо*, стр. 13, маргинални број 34.

⁶³ *Истџо*, стр. 3, маргинални број 4.

2. Међутим, ствар стоји другачије ако се узме да између стоматолога и пацијента постоји уговор о служби. На темељу тог уговора стоматолог *не ради на сопствени ризик*, јер има право на награду и у случају кад његова услуга није довела до жељеног резултата.⁶⁴ Разуме се, стоматолог је и по том уговору дужан да обећану услугу изврши са потребном пажњом и према најновијем стоматолошком стандарду. Ако рђавим радом и својом кривицом узрокује штету пацијенту, дугује надокнаду по основу тзв. *позитивне повреде уговора*. У том случају, пацијент може захтеву стоматолога за плаћање награде супротставити властити захтев за накнаду штете, и без изјаве да врши пребијање потраживања.⁶⁵ Ако је зубна протеза за пацијента неупотребљива, то практично значи да стоматолог не може захтевати никакву награду за свој труд. Правила о јемчењу за својства протезе и о одговорности због мана, која важе за уговор о делу и уговор о купопродаји, не важе и за уговор о служби. Рђаво начињена протеза не даје пацијенту право да уговорену надокнаду умањи, нити право да истакне приговор неиспуњеног уговора.⁶⁶ С друге стране, уговор о служби претпоставља посебно поверење међу његовим странама, и зато може бити отказан и без нарочитих разлога, чим се дотично поверење изгуби.⁶⁷

IV. Став југословенског права

1. Са становишта југословенског права, уговор о изради и уграђивању зубне протезе могуће је квалификовати једино као уговор о делу, у смислу члана 600 Закона о облигационим односима. У том члану, појам уговора о делу дефинисан је шире него што је то учињено у немачком, аустријском и швајцарском праву. Њиме је обухваћен не само посао којим се постиже одређени резултат него и рад који се може окончати без жељеног резултата. Другим речима, посленикова обавеза може бити и *обавеза средстава*, не само *обавеза резултата*.⁶⁸ Тиме је избегнута потреба да се уговор о служби засебно регулише. У то нас на најбољи начин уверава аустријски Општи грађански законик, који у § 1151, став 1 дефинише оба ова уговора: „Ако се неко обавезе на чињење услуге другоме за извесно време, тада настаје уговор о служби; ако неко преузме да уз надокнаду начини извесно дело, настаје уговор о делу.“

64 A. Könnig, *истио*, стр. 227.

65 Uhlenbruck, *истио*, стр. 232, маргинални број 22 и 23.

66 Видети пресуду Врховног земаљског суда у Келну, од 24. XI 1993, *Medizinrecht*, бр. 5/1994, стр. 198.

67 A. Könnig, *истио*, стр. 228.

68 Тако и Слободан Перовић у: *Коментар Закона о облигационим односима* (главни редактор Слободан Перовић), књига II (Београд, 1995), стр. 1080.

2. Из ове дефиниције јасно се види разлика у предмету обавезе службопримца и посленика. На основу тога може се закључити да је уговор о делу по југословенском праву *мешовити* именовани уговор, јер се састоји од елемената типичних за уговор о делу и елемената који су својствени уговору о служби. Иако су ти елементи формално обједињени, не изгледа упутно да се на сваки уговор о делу, па и на овај о изради и уграђивању зубне протезе, примењују у целости истоветна правила о одговорности, а посебно правила о јемчењу за уговорена, односно уобичајена својства ствари. У том погледу чини се пробитачним гледиште оних немачких и швајцарских правника који праве разлику између мера *правог стиломатолошког лечења* и „техничке израде зубне протезе“. Већ је више пута истакнуто да успех стоматолошког лечења не зависи једино од лекарске вештине, него и од физиолошких и психичких чинилаца на страни пацијента. Није ни разумно ни правично очекивати од стоматолога да јемчи за успех лечења који зависи од чинилаца из пацијентовог организма, јер су ти чиниоци за стоматолога несазнатљиви и несавладиви. Кад се ради о лечењу, обавеза лекара своди се на пажљиво поступање и придржавање важећег стоматолошког стандарда. Примењује се, дакле, правило садржано у члану 607, став 1 Закона о облигационим односима, које гласи: „Посленик је дужан извршити дело како је уговорено и по правилима посла.“ Стоматолог би, дакле, могао одговарати пацијенту само ако је одступио од меродавних правила своје струке, ако је начинио стручну грешку која му се може уписати у кривицу. Штавише, пошто је реч о обавези средства, пацијент се не може користити ни законском претпоставком о кривици стоматолога за неуспех дела, него његову кривицу мора да докаже.⁶⁹ Ту примена строгих законских правила о одговорности за недостатке не долази у обзир.

3. Друга је ствар са техничком израдом зубне протезе, јер она зависи искључиво од занатске умешности стоматолога, односно зубног техничара. Пацијент може с правом очекивати оно што је објективно могуће, тј. уграђивање технички беспрекорне и функционалне зубне протезе. За такав резултат рада стоматолог је дужан да јемчи као и сваки други занатлија, односно посленик. Прописи о одговорности за материјалне недостатке долазе до пуне примене, а они не претпостављају кривицу стоматолога. Тачније, ако је реч о уговору код којег се дугује одређени резултат, лако је проверити да ли је дужник поступио са потребном пажњом: то се види из самог резултата. Али код уговора где се не дугује резултат, таква провера је знатно тежа.

⁶⁹ Упоредити: Слободан Перовић, *Облигационо право*, књига прва (Београд, 1980), стр. 94.

Ђ. ЗАКЉУЧАК

1. По правилу, протетско збрињавање пацијента представља јединствену али ипак сложену услугу, која се састоји од медицинских и од занатских поступака. То је разлог што у извршењу те услуге учествују два лица различите струке: стоматолог и зубни техничар. Међутим, стоматолог је једини уговорни партнер пацијентов, и он одговара за цео посао који се тиче израде и уграђивања зубне протезе. У правном смислу ради се, дакле, о јединственој услузи, док у стварности имамо две услуге два лица. Таква ситуација ствара извесне правне тешкоће, којих не би било (или би их макар било мање) кад би стоматолог и зубни техничар радили независно један од другог, као две уговорне стране наспрам пацијента. Међутим, њихов заједнички рад и водећа улога стоматолога као медицинског стручњака условљени су самом природом посла, који има лечећи карактер.

2. Упркос томе, није реч о обичном уговору о лечењу. Однос између стоматолога и пацијента у овом случају је сложенији, и то узрокује одређене правне проблеме. Са становишта југословенског права, проблем није у одређивању правне природе тога односа, као што је случај по праву неких других земаља, јер је сасвим јасно да такве односе Закон о облигационим односима подводи под уговор о делу. Проблем се своди на питање да ли због стручних грешака начињених у медицинској и занатској делатности следује истоветна грађанска одговорност. На то питање ваљало би одговорити негативно. Занатска израда зубне протезе као незаменљиве ствари спада у послове који су типични за уговор о делу. Како ће протеза бити начињена зависи искључиво од умешности зубног техничара. Од њега се очекује да начини технички беспрекорну и функционалну протезу. За такву израду стоматолог је дужан да јемчи, и да одговара због недостатака, по прописима уговора о делу, што значи без обзира на кривицу. Ту одговорност он не може избећи позивајући се на особеност уговора о лечењу помоћу зубне протезе.

3. Међутим, послови стоматолога који су везани за израду и уграђивање зубне протезе имају претежно другачију природу, спадају у медицинску делатност. Њихов успех не зависи само од стоматолога, него и од физиолошких и психичких фактора на страни пацијента. Будући да су ти фактори непредвидљиви и да је зато немогуће унапред о њима водити рачуна, стоматолог није у стању да гарантује за успех својих медицинских поступака. То изискује потребу да се ти поступци и правно другачије оцењују. Због неиспуњења или рђавог испуњења уговорних обавеза које спадају у ту категорију, стоматолог би требало да одговара само ако се није придржавао стандардних правила струке, и под условом да му се то непридржавање може уписати у кривицу. Разуме се, ваљало би

у сваком конкретном случају најпре утврдити какав је карактер посла у коме је стоматолог начинио стручну грешку, тј. да ли је посао медицински или само технички.

Jakov Radišić*

CONTRACT ON THE CONSTRUCTION AND INSTALLATION OF DENTAL PROSTHETIC APPLIANCES

Summary

A contract on making and installing a dental prosthesis is a frequent practice in everyday life, but in the cases and the legal theory of some European countries are expressed very different views as to its legal nature. Some consider it to be a mandate some consider it to be a mixed contract, and others believe it is a service contract, or contract for work. The paper gives a detailed account of these views. Apart from that, it discusses the content of contracts on the construction and delivery of dental prosthetic appliances, the definition and types of dental prosthetic appliances, and their therapeutical value.

From the standpoint of Yugoslav law, there is no ambiguity in determining the legal nature of the relationship between the dentist and the patient because the Law on obligations prescribes that it should be subject to a contract for work. However, since providing prosthetic appliances to a patient consists of activities that combine skills of a technical nature, on the one hand, and of a medical nature, on the other, another legal problem arises. It is the question of whether identical rules of civil responsibility should be applied when professional mistakes are committed in the medical and technical activities. The author considers that the answer to this question should be negative. A prosthetic appliance, as a rule, is made by a dental technician, and that work falls within the domain of a craft. How the prosthetic appliance will be produced depends entirely on the skill of the dental technician. He is expected to produce a technically faultless and functional prosthesis. The dentist is obliged to guarantee and is liable for physical defects regardless of any fault. The provisions of the contract for work call for this.

The activities of the dentist that are connected with the construction and delivery of dental prosthetic appliances are mainly of another nature and belong to the domain of medicine. Their success does not depend only on the dentist, but also on physiological and psychological factors pertaining to the patient. Given that these factors are unpredictable, the dentist is not able

* Dr Jakov Radišić, Professor at the Faculty of Law of the University of Kragujevac.

to guarantee the success of his medical activities. This gives rise to the need to legally assess the said activities in a different manner. Because of failing to fulfill or faultily performing the contracted obligations that belong in that category, the dentist should be held liable only if he did not abide by the standard rules of the profession, and on condition that this failure to abide by them can be ascribed to his responsibility.

Key words: *Dental Prosthetic Appliances. – Contract for Work. – Physical Defects. – Liability.*

Jakov Radišić*

CONTRAT DE FABRICATION ET DE POSE D'UNE PROTHESE DENTAIRE

Le contrat de fabrication et de pose d'une prothèse dentaire se retrouve fréquemment dans la vie quotidienne, mais la jurisprudence et la doctrine ont des positions diamétralement différentes sur sa nature juridique. D'après les uns il s'agit du louage d'ouvrage, d'après les autres du contrat mixte, d'après d'autres encore du contrat de service ou du contrat de mandat. Cet article présente en détail tous ces points de vue. En plus, on parle de l'objet de ce contrat, de la notion de prothèse et de ses différents types, aussi bien que de leurs valeurs thérapeutiques.

Selon le droit yougoslave il s'agit sans conteste du contrat de louage d'ouvrage. Cependant, un autre problème juridique se pose puisque l'amélioration de l'état dentaire du patient consiste en interventions d'ordre artisanal et médical : à savoir si en cas d'erreurs professionnelles médicales ou artisanales, il faut appliquer les mêmes règles de la responsabilité civile. L'auteur opte pour la réponse négative. La prothèse, en principe, est fabriquée par le technicien dentiste, dont le travail est considéré comme artisanal. La façon dont la prothèse sera faite dépend exclusivement du savoir faire du technicien dentiste. C'est de lui qu'on attend que la prothèse soit faite d'une manière technique et fonctionnelle impeccable. D'une telle fabrication le stomatologue doit être garant et doit en prendre toute la responsabilité en cas d'imperfection et cette responsabilité n'est pas fondée sur la faute. Ceci est réglé par les dispositions du contrat de louage d'ouvrage.

Les travaux du stomatologue liés à la fabrication et à la pose de la prothèse dentaire sont, en principe, d'un autre caractère et font partie des activités médicales. Le succès de ces travaux ne dépend pas uniquement du stomatologue mais aussi des facteurs physiologiques et psychologiques du

* Dr Jakov Radišić, professeur à la Faculté de droit de l'Université de Kragujevac.

patient. Étant donné que ces facteurs sont imprévisibles, le stomatologiste n'est pas capable de garantir le succès des interventions médicales. Cela nécessite, du point de vue juridique, un jugement différent sur ces procédés. La responsabilité du stomatologue en cas de non-exécution ou de mauvaise exécution des obligations contractuelles, n'est engagée que dans le cas où celui-ci n'a pas respecté les normes professionnelles et si elles sont imputables à sa faute.

Les mots clés: *Prothèse dentaire. – Contrat de louage d'ouvrage. – Contrat d'entreprise. – Vices rédhibitoires. – Responsabilité contractuelle.*